

Sesjon 3

Når overgrep skjer i menigheten; hva bygger og hva river ned?

Turid Skorpe Lannem

Det hadde vært fint om jeg kunne kommet her nå og sagt at vi har jobbet masse faglig på bakgrunn av SO-tematikk – jeg kaller det bare SO-tematikk, så skjønner vi at det er et svært og komplekst felt – og kunne gitt dere innputt på det. Det kan jeg ikke gjøre, men jeg kan være med på å gi noen innspill som jeg vet at Tormod vil kunne utvikle litt mer videre. Først vil jeg bare si at i fjor hørte jeg Marie Fortune på MF på diakonikonferansen Sann-Sunn-Sårbar og da kom en kollega til meg etterpå og sa: «Oi, jeg har aldri tenkt på at SO-tematikk handler om menighetsutvikling.» Og det tenkte jeg var en kjempeviktig oppdagelse. For Marie Fortune snakket om sunne relasjoner i menigheten. Spesielt med henblikk på pastor og medlem. Og hun sa at en sunn kirke er der hvor ledere vokser. Videre så sa hun at ledere i et menighetsfellesskap ikke bare bør bestå av «wounded healers», jamfør det Henri Nouwen snakker om, men at den i så fall bør bestå av «healing wounded healers.» Fortune løftet også fram betydningen av at menigheter har en «justice making agenda» hvor det finnes klare retningslinjer, en åpen samtale, at man oppmuntrer folk til å stå fram med sine erfaringer og hvor man holder krenkere ansvarlige, og hindre at overgrep skal skje igjen. Dette aspektet ligger på en måte som et bakteppe i forhold til det jeg skal snakke om.

Det finnes så mange stemmer i kirkelandskapet som gir oss bilder av hva kirken er, hva menighetsliv er og hva en menighet er. Og når vi snakker om fornyelse og menighetsutvikling er det nok av impulser og trender å hente inspirasjon fra, eventuelt bli litt frustrert av. Impulser som kommer både fra protestantisk og pentekostal kristendom. Og alle bringer de sine fortellinger og teologiske innsikter med tanke på hva som er viktige sider ved å være kirke. Hva er da problemet? Jo innenfor menighetsutviklingsfeltet så har vi en tendens til å være opptatt av suksesshistoriene. «Best practice» er «in» og jeg har inntrykk av at «bad practice» fortellingene har man på en måte tenkt at det lærer vi ikke så mye av. Så nå er det suksesshistoriene, det som inspirerer oss, det som fornyer oss og som kan gjøre at vi på en måte får «guts» og «drive» som vi løfter frem. Og det er mye bra i det. Men hva er en menighet?

Jeg har hentet frem et bilde av noen som viser frem kirkemodellen sin, og jeg synes det var litt artig som metafor. For hva er en menighet når vi titter nedi? Eller når vi bygger den? SO-tematikk aktualiserer ikke bare spørsmål knyttet til kirkens ledere, men også spørsmål som er knyttet til selve menighetsforståelsen. Hva betyr det å være kirke? Og hva betyr det å være menighet? Disse spørsmålene aktualiseres når denne tematikken dukker opp i menigheten på ulikt vis. Noe Tormod vil gå mer inn på. I ekklesiologien, i teologiens tale om kirke, så møter vi ord om kirken som «samfunnet av de hellige». Om et fellesskap som konstitueres gjennom Ordet og sakramentene. Kirken er «koinonia»: «Der hvor to eller tre er samlet i mitt navn, er jeg midt iblant dem», sier Jesus. Og fra Bibelen løftes fram bilder som «Kristi kropp» og

«vintreet». Og vi hører om de første kristne som delte alt og om de det ble sagt: «Se, hvor de elsker hverandre». Kirken er en empirisk virkelighet, men den er også noe som rommer mer enn det. Den er et tegn på Guds rike, et tegn som dessverre også historisk har fått karakter av mot-tegn når kirken har legitimert segregering og undertrykkelse, sånn som de gjorde i Sør-Afrika. Men kanskje vi av og til fungerer som mot-tegn i mindre skala også? Innenfor menighetsutviklingsfeltet finnes det et sterkt fokus på menigheten og på menighetsfellesskapet som det stedet Gud virker og det fellesskapet Gud virker gjennom. Og her finner vi beskrivelser av hva som kjennetegner og hva som bør kjennetegne menigheter, hva angår visse kvaliteter og visse praksiser. For å gripe til Harald Hegstads definisjon av menighetsutvikling, så er det «et målrettet arbeid for å sette menigheten bedre i stand til å være det den er kalt til å være og å gjøre det den er kalt til å gjøre». Og vi skal jobbe målrettet. Men spørsmålet reiser seg: Hva er vår forståelse av hva kallet er? Hva er kirkens og menighetens oppdrag? Det kan være avhengig av ulikt teologisk ståsted og av ulike perspektiver vi inntar. Hvor er ståstedet vi ser det fra? Hvilke spørsmål har perspektivet å si for hva vi løfter opp i menighetsfellesskapet og hvordan vi forstår menighetsfellesskapet? Hvordan opplever vi det å være med i en menighet? De teologiske begrepene, de praktisk-teologiske eksemplene: Hvilke forestillinger gir de oss? Og hvilken fortolkningsramme har de? Hva gjør det med forventningene våre til hvordan dette fellesskapet skal fungere, når vi stadig blir presentert for idealene? Idealene for menighetsliv. Hvordan praktiseres menighetslivet *faktisk*? Det aktualiseres særlig når vi tar opp SO-tematikk. Og det er viktig å løfte det frem. Spørsmålet blir altså: Hva når disse ikke samsvarer? I menighetsutviklingsprosjektet vi har på MF, så har vi så langt snakket om fem dimensjoner ved det å være menighet. Vi sier at en menighet i bevegelse, at den er kjennetegnet av å være gudvendt, utadvendt, inkluderende, involverende og dynamisk. Hvilke forventninger det gir til oss selv og andre når vi snakker så, det forsøker vi å nyansere ved også å ta opp det ubehagelige ved dette. At vi ofte kan være selvopptatte heller enn gudvendte, at vi kan være introverte heller enn utadvendte, at vi er ekskluderende heller enn inkluderende, at vi ikke slipper folk til, heller enn å involvere, at vi er tradisjonister heller enn å søke det dynamiske. Spørsmålet for i dag har vært: Hva bygger opp og hva river ned? Og innenfor menighetsutviklingsfeltet, er fokuset på det som bygger opp. Det har blitt lite problematisert hva det er som river ned. Og i så fall, hvis det har blitt problematisert eller tematisert, så har det vært en tendens til å bli beskrevet i åndelige termer. Det vanskelige har blitt forklart som en likegyldighet til å tematisere hva en menighet sitt kall og oppdrag er. Jeg vil hevde at vi trenger å snakke om hvordan vi kan praktisere det å være menighet på en troverdig måte. Ved å invitere oss her har Elisabeth (Torp) gjort det slik at den bevegelsen går tilbake til oss, noe som gjør at vi er nødt for å se hva det har å si hvordan snakker vi om hva en menighet er. Hvilke tema er det som aktualiseres? Hvis vi ser på et fellesskap ut fra hvordan vi faktisk opplever og forholder oss til det, så kan det være en innfallsvinkel som bringer oss til en, gjerne en teologisk, samtale om hva fellesskap er. Svenske Anders Lundberg er teolog og religionssosiolog, og han har undersøkt fellesskap i en frikirkesammenheng og det som ville vært en AUF-sammenheng hvis det var i Norge. Norge har en folkekirke og det er naturlig å tenke seg at med så mange dømte medlemmer som til sammen utgjør nesten 80 % av Norges befolkning, finnes det mange ulike relasjoner til kirken og til menighetsfellesskapene rundt

omkring og det gjelder helt sikkert i frikirkelig sammenheng og organisasjonsliv òg. Hva slags kvaliteter har relasjoner i en menighet? Her er det interessant å hente inn Anders Lundberg sitt materiale. Fellesskapsformen han finner i AUF-lokallaget kaller han «ledig gemenskap». Her er individet i fokus. Det er et estetisk fellesskap med vekt på estetiske kvaliteter. Det kjennetegnes av en affeksjon, av en nærhet og en umiddelbarhet. Og det handler litt om å skille seg ut i mengden. Det gir også en moralsk impuls i forhold til hvordan man fortolker livet sitt. Denne form for fellesskap genererer det som han har valgt å betegne som «*frändskap*» og det er et konstruert begrep fra hans side.

I frikirkelig sammenheng blant ungdommene han hadde intervjuet der, finner han det han kaller «stabilt fellesskap». Og da er gruppen i fokus. Dette har mer vekt på etikk, det er et etisk fundert fellesskap. Det er en organisasjon hvor det langsiktige og regelbundne kommer klarere frem. Her er det tillit som er viktig og man snakker om å formidle til hverandre og til samfunnet rundt. Denne form for fellesskap genererer tillit. Mon tro om vi ikke har ulik måte å komme til fellesskapene til og at det er viktig å være klar over det. Lundberg sier at: «Trots att människor uppvisar uppenbara olikheter och trots att de i andra situationer förmodligen aldrig skulle ha blivit nära vänner upplever de ändå en tillhörighet med varandra som är starkt positivt laddad». Og når Tormod sier at han finner at menighetsfellesskapet betyr mye for den som er krenket, uavhengig av hvilken relasjon, hvilken nærhetsgrad eller avstandsgrad de har hatt i forkant, så er det et lite apropos til oss. At menighetsfellesskapet har en betydning. Det har kanskje ulik betydning for folk, men det har en betydning.

Når det gjelder menighetsutvikling, så er spørsmålet: Hva bygger opp og hva river ned? Og det er viktig å snakke om SO-tematikk i tilknytning til menighetsutvikling. Fordi man kan forstå menighetsutvikling på litt ulike måter. Menighetsutvikling handler om å ha et helhetsperspektiv på det som skjer i en menighet, i så fall kan det hjelpe oss til å løfte frem SO-tematikk som noe som ikke bare hører til diakoniens område eller diakonen, men som noe alle i en menighet trenger bevissthet og kunnskap om. Hvordan kan vi legge til rette for at kirkens fellesskap skal virke forebyggende med tanke på overgrep? Hvis menighetsutvikling hovedsakelig handler om 1) lederutvikling, kan vi legge fokuset på ledere og lederutvikling i forhold til hva overgrep er. Vi kan legge vekt på kunnskap og modning, på ledelseskompetanse hos lederne. Bevissthet om egen rolle og ansvar. Og i forhold til selv ikke å utvikle grenseoverskridende adferd og bidra forebyggende, slik at heller ikke andre i menighetslivet gjør det. Forkynnelse kommer også inn her, som et viktig element. Videre kan vi forstå menighetsutvikling som en 2) refleksiv prosess, altså som en samtaleprosess. Og da må vi være klar på hvilke verdier som gjør seg gjeldende hos oss. Hvilke type fellesskap ønsker vi å være? Hva innebærer det at vi skal være en bekjennende, tjenende, misjonerende og åpen folkekirke, for å gripe til Den norske kirkes visjon, når vi snakker om dette på bakgrunn av SO-tematikk? Menighetsutvikling er dessuten ofte forstått som en 3) åndelig prosess. Da tenker jeg at vi må rette fokuset mot klokskap. Og vi må ha visdom til å se «the messiness of the process». At en åndelig prosess ikke er noen rettlinjert prosess. At ulike eksistensielle spørsmål blir aktualisert alt etter livshistorie. Og klokskap og visdom i møte med åndelig blyghet og sjenertethet. Og kanskje ekstra på vakt i forhold til det som Eva Lundgren nevnte nå før pausen. Menighetsutvikling kan også sees som 4) gudstjenesteutvikling. Jeg vet for eksempel at Ressurssenteret har jobbet med ulike former for

gudstjenester. Kanskje menigheter kunne la seg inspirere av det og integrere ulike aspekter i gudstjenestearbeidet, på bakgrunn av den erfaringen som Ressurssenteret har. Til slutt blir menighetsutvikling gjerne forstått som 5) program. De kommer jo ofte som ferdige programkonsepter. Og da ligger det vanligvis strategier og en teologi i bunn. Tenker vi litt enklere om det – i forhold til strukturnivå og strateginivå – så hjelper det oss å ha fokus på *handlingsplaner*. I dag har vi sett at akkurat dette med handlingsplaner i forbindelse med seksuelle overgrep, er rimelig godt ivaretatt. Nå handler det om på hvilken måte få gjennomslag nedover i systemene, i menighetslivet lokalt.

Jeg vil avslutte med et sitat ifra Jone Salomonsen i forbindelse med kronikken «Jeg elsker deg» som blant annet tar opp hvordan Gelius har tolket Batseba- og Esterfortellingene. Og der skriver Jone som er teologiprofessor på TF, til slutt: «Teologi er oppøvelse i praksis, en kroppsliggjort situert praksis av lesning, tolkning, observasjon, deltagelse og lytting, med et foreløpig resultat som rytmisk legges frem midt i sirkelen, midt i akademia, midt i forsamlingen, igjen og igjen og igjen, og der det spørres: Hva slags menneske er det mulig å bli hvis dette er gyldig, hvis dette er sant om Gud? Hva slags Gud har jeg møtt hvis dette er sant om mennesket?»

Tormod Kleiven

Hva er bakgrunnen min for å si noe om dette her? Det er knyttet til et område som jeg har drøftet i mitt doktorgradsarbeid; nemlig hvorvidt den lokale menigheten er aktør eller utenforstående i møte med en krenkelsessak. Drøftingen er gjort på bakgrunn av at spørsmålet om lokalmenighetens rolle i de sakene jeg har undersøkt er fraværende eller minimalisert når anklager om seksuelle krenkelser skjer. Dette er den ene kilden jeg har for å si noe om temaet. Men jeg tror nok at jeg i enda større grad har jeg hentet tankegodt ut ifra at jeg selv har stått nær kristne fellesskap som har erfart at overgrep skjer og at de har kommet i en posisjon hvor de har måttet ta stilling til hvordan det skal forholde seg. Jeg har vært en del av en slik forsamling også i en lederrolle. Jeg har vært rådgiver for menighet og lederskap som har måttet forholde seg til den frustrasjon, smerte, aggresjon, splittelse og fortvilelse som nettopp bobler opp i fellesskapet når sånt skjer. Utgangspunktet er at den anklagede er en sentral leder eller tillitsperson i menigheten. Anklagen om seksuelle krenkelser knyttes til tillitsposisjonen vedkommende har i dette fellesskapet, og som dermed har gitt grunnlag for å utøve krenkelsene. Den krenkede har ofte en tilknytning til det fellesskapet det her dreier seg om. I avhandlingen så har jeg anvendt tre kategoriseringer av menigheten for å synliggjøre tre posisjoner som den har inntatt og kan innta i møte med anklager om seksuelle krenkelser. Min påstand er at fellesskapet vil innta en eller flere av disse posisjonene som jeg nå skal presentere for dere. Samtidig kan de tre posisjonene også sees på som en forenkla beskrivelse av stadier i en prosess. Og det betyr at den enkelte menigheten kan gå fra den ene posisjonen til den neste. Samtidig er det slik at dersom fellesskapet ikke får nødvendig støtte og bistand, så vil faren for å forbli i den første posisjonen (som jeg skal beskrive) være ganske stor, og i hvert fall over veldig lang tid.

Som grunnlag for presentasjonen har jeg laget en historie. Den er ikke hentet fra ett sted, men blandet godt med mange historier. Historien følger oss i alle tre posisjonene. Første historien er som følger: «*Leder i menighetens eldsteråd hadde fått melding om at pastoren var blitt*

sykemeldt. Han visste ikke hvorfor. Så fikk han en telefon fra den sentrale ledelsen i kirkesamfunnet. De ville informere ham om at det var satt fram anklager mot pastoren om noe de kalte upassende atferd i sammenheng med sjelesorg og kvinner. De ville at han skulle vite om det. De skulle ordne opp i dette og komme tilbake til ham som leder av eldsterådet når de hadde funnet en måte å håndtere det på. Inntil videre ville de gjerne at han skulle ta ansvaret for at forsamlingen fikk vite at pastoren var sykemeldt «av personlige grunner», og for øvrig arbeide for at dette ikke ble kommentert eller fikk prege menighetens arbeid. Det var viktig at det åndelige liv gikk sin gang og at denne saken ikke fikk skade det viktige og flotte arbeidet som menigheten drev. Lederen formidlet til menigheten det han hadde fått beskjed om. Han fikk i etterkant to telefonsamtaler. En kom fra pastorens ektefelle som gjerne ville orientere ham om at hennes mann var blitt offer for noen anklager om seksuell trakassering. Det var noen kvinner i forsamlingen som mente at han på et eller annet vis hadde opptrådt uanstendig, men sannheten var at kvinnene mer eller mindre hadde forført ham. Den andre telefonen var fra en kvinne som fortalte at pastoren hadde seksuelt krenket henne i sammenheng med en sjelesorgsamtale. Hun ville bare at han skulle vite om det, og at hun hadde meldt fra om dette til ledelsen i kirkesamfunnet etter å ha fått hjelp utenifra.»

I den situasjonen som jeg nå beskriver har jeg betegnet som FELLESSKAPET SOM «UTENFORSTÅENDE». Kjentegn er en inntar en tilskuerposisjon eller «bystander» som det heter på engelsk. Posisjonen innebærer at en kan være med å heie og hevde sine meninger, men hele tiden fra et utenfra-perspektiv. En plasserer seg ikke som delaktig i saken. En gjør som når Norge spiller fotball: Da sier vi at «vi» vant når Norge vinner og at «de» tapte når Norge taper. Tilskuerstatus i denne sammenheng er en utmeldingsmanøver som forsøker å fastholde at menigheten skal fungere normalt og uanfektet av det som har skjedd. Denne tilskuerforståelsen kan illustreres med følgende setning fra Den norske kirke sine retningslinjer fra 1996 der det står følgende: «De fleste i menigheten vil ha et visst behov for informasjon i den aktuelle situasjon.» I en forstand kan det være som å si til en familie som har mistet en av sine nærmeste at de har et visst behov for informasjon i den aktuelle situasjonen. Situasjonen preges av taushet og at det legges lokk på det som har skjedd. Vedkommende som er anklaget for krenkelser blir i stillhet geleidet ut av rollen. Saken kan gjerne politianmeldes, men da er jobben også gjort. Slik tenker en del av kirkeledelsen og også i utgangspunktet menighetens lederskap. Det omtales innad i menigheten med runde formuleringer som at vedkommende er sluttet på grunn av personlige forhold eller på grunn av en atferd som ikke anses som forenlig med den stilling og posisjon som han innehadde. Formuleringene sier egentlig ikke noe annet enn at her har det skjedd et eller annet. Derfor er fantasiens verden ganske sterk i sånne sammenhenger. Tausheten er i den sammenheng svært relativ. Det snakkes mye, men ikke i sammenhenger som er en del av fellesskapets offisielle agenda. Tilbaketrekning skjer ved at normaliteten dyrkes. En arbeider videre som før med de samme tiltak og ordninger. I den grad noe må sies er det at dette må vi legge bak oss slik at vi kan gjøre det vi egentlig skal gjøre. Dermed blir det formidlet at krenkelsene ikke er et menighetsanliggende. En sier videre at en må tilgi for å komme videre, og mener med det at vi må tilgi slik at det kan bli som før. Tilbaketrekning innebærer også at de som protesterer mot tausheten som ofte er de som står nær den som er krenket, eller kjenner seg igjen ved selv å ha opplevd krenkelser. De trekker seg etter hvert ut av fellesskapet. Dette har vært kirkens

tradisjonelle måte å forholde seg til seksuelle krenkelser på. Beth Ann Gaede beskriver følgende kjennetegn ved håndteringen ut fra en amerikansk virkelighet - og vel og merke ikke spesielt knyttet til Den katolske kirke. Hun sier følgende: Krenkeren ble sendt på behandling, gitt en finansiell støtte og ofte gitt en type «geografisk kur». Jeg ser for meg at han blir sendt «ut i ørkenen» på et eller annet vis for at han skal finne seg sjøl eller fatte sitt eget beste, noe som i praksis antagelig betydde å bli plassert med ansvarsposisjon i en avsidesliggende menighet. Den krenkede ble gitt en liten finansiell oppreisning ofte for å opprettholde taushet om saken. Ingen hadde noen tanke for hva som skjedde i den menigheten som anklagen var knyttet til. Resultatet er et fellesskap som etablerer et innelukket traume, og som vil hemme og i verste fall ødelegge grunnleggende forhold i fellesskapet knyttet til tillit, åpenhet og vekst. Det er også et fellesskap som står i fare for å utvikle en krenkende kultur fordi den har lagt til rette for en mistillitskultur ved å avvise smerten ved det å være deltaker i den andres liv og ved å usynliggjøre den som krenkes. Muligheten for å endre denne posisjonen er handlingsstrategier som bidrar til at fellesskapet får aktørstatus i møte med seksuelle krenkelser og generelt krenkende adferd som rammer enkeltpersoner i fellesskapet.

Neste posisjon: FELLESSKAPET SOM «DEN KRENKEDE». Historien fortsetter: *«Lederen i eldsterådet skjønnte at det ble snakket ganske mye i menigheten om hva som egentlig var bakgrunnen for pastorens sykemelding. Han så blant annet at pastorens ektefelle hadde mange rundt seg som tydelig støttet henne. Han kjente samtidig at tausheten om saken i forsamlingen var i ferd med å ta kvelertak både på ham og det åndelige livet. Han hadde tidligere fått lov til å snakke med eldsterådet om hva som var den faktiske grunnen for pastorens sykemelding. Nå hadde ledelsen i kirkesamfunnet gitt klarsignal på at de kunne fortelle menigheten om anklagene mot pastoren. De fortalte også at pastoren hadde erkjent de faktiske forholdene, men mente at kvinnene var medansvarlig i det som hadde skjedd. Det var avklart at kvinnene som hadde formidlet anklagene, ikke ønsket å anmelde saken til politiet. Anklagen om seksuelle krenkelser og pastorens erkjennelse av de faktiske forhold ble fortalt i et menighetsmøte. Ledelsen i kirkesamfunnet var til stede. Det var som å stikke hull på en ballong. Noen visste, men mange hadde bare hørt rykter. Noen sa umiddelbart at dette må vi tilgi og glemme, slik at vi kan komme oss videre. Andre ble sinte fordi de ikke var blitt fortalt dette før. Andre igjen virket bare forvirra, og visste ikke hva de skulle gjøre. I måneden som fulgte var menigheten preget av at den ble splittet i grupper. Noen støttet kvinnene, noen støttet pastoren, andre ville ha slutt på denne saken og bad ledelsen og menigheten og kirkesamfunnet om å ta ansvar for det. Noen sluttet også å gå i forsamlingen. Menighetens ledelse fikk aktiv støtte utenfra i denne perioden. Ledelsen opplevde likevel dette som så smertefullt at de ikke visste om de orket stort mer. Det var ikke dette de hadde sagt ja til da de ble menighetens eldsteråd.»* Menigheten har fått aktørstatus ved at en har innsett at en må ta stilling i saken. Det betyr at det gis rom og aksept for å formidle det som er fakta i saken og at det kan snakkes om. En felles opplevelse av å ha bli krenket, sveket og sviktet som fellesskap er nå etablert, men adressaten på hva og på hvem som har sviktet de går i helt ulike retninger. Polarisering og splittelse oppstår. Undergrupper blir etablert i form av noen som aktivt støtter den krenkede eller den anklagede. Noen uttrykker sinne over den som har påført fellesskapet dette vonde. Aggresjon kan rettes både mot den krenkede, den anklagede, fellesskapets ledelse i kirkesamfunnet og gjerne også Gud som tillot at dette kunne skje. Så er det noen som

ikke vil eller kan ta stilling, og leter fortvilet etter hvordan en kan komme tilbake til det trygge og kjente. Smerten innad overskygger de som krenkelsen primært har rammet; nemlig den krenkede og de nærstående til denne. Den krenkede er fortsatt usynlig og usynliggjort. Resultatet er sterke spenninger som tydeliggjør muligheten for splittelse, kaosopplevelse og redsel for å gå i stykker som fellesskap. Ordbruk og atferd er preget av smerte og fortvilelse som sårer, men også kan ha en rensende effekt. Dette er stedet for vekstmulighet. Dette er stedet for menighetsutvikling, er min påstand. For at det skal kunne skje, så er det ulike behov som må møtes. Det er først og fremst behov for bistand utenfra til bearbeiding og strategisk tenkning basert på åpenhet og respekt. Et slikt arbeid krever både ressurser og tid. Derfor er det viktig at dette defineres som menighetsarbeid, og ikke som skal gjøres i tillegg til å drive menighetsarbeid. Det krever et åndelig lederskap som står støtt. Dette betyr både å stå fast i en valgt forståelse om hva saken handler om, og samtidig å formidle til den enkelte i menigheten retten til å eie sin egen opplevelse innenfor fellesskapets rammer, og gi rom for det.

Historien fortsetter til tredje posisjon: FORSAMLINGEN SOM «FRIGJØRENDE»: *«Det har gått et halvt år. Kirkesamfunnets ledelse har sørget for at menighetens eldsteråd hele denne tiden har hatt rådgivere som også har vært tilgjengelige i menighetens fellesskap i ulike sammenhenger. Pastorens ektefelle har sluttet å gå på møtene. Også noen av de som aktivt støttet pastoren, har meldt seg ut etter at de skjønnte at menighetens ledelse holdt fast på at det han hadde gjort var seksuelle krenkelser som var uforenlig med å være pastor i menigheten. Det var fortsatt grupperinger og motsetninger i menigheten. Det var samtidig gitt rom for at alle hadde snakket om hvordan de opplevde saken, og de visste om hverandres opplevelser og forståelse. En av kvinnene som var blitt utsatt for krenkelser hadde våget å fortelle sin historie. Dette hadde gjort noe med forsamlingen, også de som støttet pastoren. Menigheten opplevde i større grad at de delte en sorg og fortvilelse, og at de kunne samtidig uttrykke støtte til de som de skjønnte bar på en dyp smerte fordi de var blitt krenket. Det var ikke slik at de hadde fått tilbake det gode fellesskapet som var blitt borte da saken kom opp, men menighetens eldsteråd opplevde at de som gikk i menigheten var i ferd med å finne fram til hverandre på en annen måte enn tidligere. Det gav håp.»* Jeg har kalt dette fellesskapet som frigjørende. Et inkluderende fellesskap er et fellesskap som er i stand til å erkjenne sine egne ekskluderingsmekanismer. Det er et paradoks. Men jeg tror det motsetningsfulle henger nøye sammen fordi det gir muligheten til å ta et vedvarende oppgjør med det som er ekskluderende. Det betyr å gi plass til den krenkede ved å gi aksept for at vedkommende er blitt krenket. Plassen til den som har krenket er ikke fjernet fra fellesskapet. Men hvorvidt plassen kan benyttes er avhengig av hva som er nødvendig for å sørge for at den og de som er blitt krenket gis rom og plass til å være i fellesskapet. Et rettferdig fellesskap innebærer, i teologisk forstand, å ha en rett ferd i relasjonell forstand. Det betyr blant annet å ta hensyn til at den som er den svake part, gis mulighet og rom til å være seg sjøl. Dette er samtidig veien til en oppreisning og forsoning også for den som har krenket et annet menneske. Det kan faktisk gjøre at den krenkede og krenkeren kan være i stand til å knele ved siden av hverandre ved samme nattverdbord - selv om veien dit kan være svært lang. Det er rom for mangfold og enhet. Det betyr i denne sammenheng blant annet at det er rom for et mangfold i meninger, følelser og opplevelser knytta til sakens innhold uten at det truer fellesskapet og i den forstand enheten mellom de samme menneskene. Ola Tjørhom sier at «mangfold uten enhet fører til

forvirring, og enhet uten mangfold ender med undertrykking.» Derfor er det viktig at det gis rom for meningsmangfoldet også om det kan bryte med det ledelsen tenker er en rett forståelse. Resultatet er et fellesskap som rommer smerten og som samtidig bruker denne som basis for å inkludere den som er krenket og de som har behov for et fellesskap. Dette er et fellesskap som tar oppgjør med både egne og andres krenkende atferd. Et inkluderende fellesskap er samtidig i stand til å være ekskluderende i forhold til atferdsmessige, kulturelle og strukturelle forhold og trekk som bærer i seg en krenkende og undertrykkende dimensjon.

Elisabeth Torp

Vidar jeg har lyst til å utfordre deg på strak arm. Nå har vi hørt to gode fremstillinger fra hver sin kant. Den ene med utgangspunkt i en konkret situasjon som er en realitet i en menighet. Den andre med en modell for en måte å tenke menighet på. Hva er det du ser at vi trenger for å koble sammen disse to fremstillingene? Ja jeg tror jeg sier det slik. Vi kommer ikke til noen konklusjon, men det er to veldig overbevisende fremstillinger.

Vidar L. Haanes

Jeg tror ikke fremstillingene står så langt fra hverandre. Fra Tormod får vi en eksempelfortelling, og en eksempelfortelling beskriver vanligvis noe som kan skje og som skjer på ulike måter og i ulike fellesskap. Når det gjelder Turids presentasjon, beskriver hun det som kan skje i en menighet, og hvordan man i et menighetsutviklingsprogram må tenke realistisk om overgrep og maktbruk i menigheten. Det er en realistisk fremstilling. Turid antyder at den menighetsutvikling hun representerer har et kritisk perspektiv på en del andre, importerte modeller for menighetsvekst. Dette handler ikke bare om konkurranse mellom modeller. Det er relevant for det temaet vi drøfter i dag, for de ulike menighetsutviklingsmodeller har ulike oppfatninger om hva en menighet er, og hva som er realistisk å få til i en menighet. Enkelte importerte modeller for menighetstenkning og menighetsvekst legger ofte større vekt på lederskap, på pastorens rolle, og har ofte – etter mitt syn – urealistiske oppfatninger og tanker om hvordan en menighet kan utvikle seg og vokse. Veldig ofte handler det mer om kvantitet enn om kvalitet. Når det gjelder det teologiske grunnlaget for menighetsvekst er vanlig at man går tilbake til urkirken, til beskrivelsen av de nytestamentlige menighetsfellesskap. Jeg tenker på urmenigheten i Jerusalem, som stadig holdt sammen, som kontinuerlig brukte de fire b-ene, bønn, broderfellesskap, bibel og brødsbrytelse. De holdt trofast sammen, hadde alt felles og fremstilles i det hele som en veldig idealisert virksomhet. Men er Bibelen virkelig så idylliserende i sin beskrivelse? Neppe, for om vi leser litt videre i Apostlenes gjerninger, noe vi som gode bibellesere bør gjøre for å se en tekst i sin sammenheng, så ser vi jo at det ikke går lang tid før vi får en temmelig dramatisk situasjon i menigheten. Vi hører om Ananias og Saffira som har lurt unna penger til seg selv etter å ha solgt en eiendom, på tross av at man var enige om å ha alt felles (Apg 5,1-11). Det som er galt, sier Peter, er at de lyver for Den hellige ånd. Det var jo deres eiendom, de kunne beholdt den hvis de ville. Men de gav inntrykk av at de hadde gitt alt, men så hadde de likevel beholdt noe selv. Dette er en virkelig dramatisk fortelling. Poenget er at Bibelen faktisk er realistisk i sin beskrivelse av menneskene, også de mennesker som har sluttet seg sammen i et menighetsfellesskap. Synd og overgrep kan skje. Synd og overgrep vil skje. Det er derfor menighetene også i dag må være forberedt på det. Verken urmenighetens medlemmer eller dens ledere er fullkomne. Jeg tror likevel vi kan hente mange idealer fra den nytestamentlige

menighet. For det første så brukes det sterke bilder om hva en menighet er, og hvor tett sammenknyttet menigheten er: som vintreet eller kroppen. Tanken om at vi er lemmer på den samme kroppen uttrykker et sterkt fellesskap og en stor avhengighet av hverandre. Paulus bruker dette bildet når han snakker om nådegaver og de ulike funksjoner menighetsleddene har. På den ene side så er vi da altså bundet til hverandre: vi kan ikke si at fordi jeg er en tå eller en fot så hører jeg ikke til på kroppen, vi er faktisk en del av denne kroppen. Men Paulus sier også noe om hvor stor smerten er for hele kroppen dersom or eksempel foten verker. For å si det slik: Et overgrep eller maktmisbruk i en menighet påfører hele menigheten en smerte. Det handler ikke bare om det enkelte offer eller overgriper, men om hele fellesskapet. Dette er ikke et hvilket som helst bilde. Det kristne fellesskapet beskrives som en kropp, og gir inntrykk av at fellesskapet er så tett at dersom en kroppsdel lider, så merker de øvrige leddene denne smerten og lider med. Det er jo også et ideal vi har i Den norske kirke, selv om vi har en litt annen menighetsstruktur enn i urkirken. Men spørsmålet er om vi kjenner hverandre så godt? Vi strever nok litt i Den norske kirke med å finne ut hva slags type menighet vi egentlig ønsker å være. Vi holder frem folkekirkeidealet, vi legger vekt på den geografiske menighet, vi snakker om de som er litt mer perifere og de som er mer aktive og vi får altså på godt og vondt et mindre tett fellesskap. Det gjør overgrepssaker både lettere og vanskeligere å takle enn i en frikirkelig menighet. For i en folkekirkemenighet så vil en overgrepssak veldig ofte innebære at bare noen få får kontakt med det og så vil det være et stort omland hvor man vet litt om saken, og derfor snakker og sladrer om det. Så vil det være noen ganske få mennesker som vet noe om det. Det andre problemet med Den norske kirkes menighetsmodell er at vi ikke har rom for de sterke forpliktelser vi møter i de nytestamentlige menighetene, ikke minst i forhold til syndsbejelse og bot. Man kan forstå at den offentlige bot ble upopulær, særlig i form av gapestokk på kirkebakken og systemer for hvordan boten skulle betales. Når vi i rettsvesenet taler om bot, tenker vi først og fremst på en trafikkbot eller pengebøter. Er det da mulig å hente tilbake den bibelske botsinstitusjonen? Det jeg tror vi kan hente inn igjen også i Den norske kirke er tanken om et ritualisert oppgjør og en forsoning. Når det har skjedd et overgrep i menigheten må dette på en eller annen måte komme frem i menighetsfellesskapet – ikke bare i form av sladder og snakk. Dersom det skal oppnås forsoning og helhet i menigheten, må det komme en eller annen form for syndsbejelse. Når noe har skjedd, blir det som regel først mye snakk, og deretter får menighetsråd eller eldsteråd beskjed om at de må ordne opp i saken straks og vurdere om det er så alvorlig at rettsvesenet må trekkes inn. Men spørsmålet er om ikke hendelsen må løftes frem i menigheten, i alle fall om det er slik at overgriper er leder, prest eller pastor i menigheten. Ikke bare privatisere hendelsen, men bringe den inn i menighetens fellesskap på en god måte. Etter pausen skal vi - på bakgrunn av deres erfaringer - samtale om hvordan vi kan bruke det nytestamentlige materialet og de idealene vi har for en menighet og skape gode ordninger og så eventuelt ritualer for hvordan en botsprosess og forsoningsprosess kan skje. Samtidig må vi fastholde et realistisk, bibelsk menneskesyn. Vi skal altså ikke la oss forskrekke når det skjer synd og overgrep. Vi skal bare vite hvordan vi skal forholde oss til det. Det kommer vi tilbake til.

Pause

Vidar L. Haanes

Vi har talt sammen om menighetsidealer, om prester og pastorer og om menighetsutvikling. Dette er et stort felt, og vi har fått mange innspill i plenum.

Så noen få ord om en ærlig teologi og et ærlig menneskesyn. Det er naturligvis vanskelig å håndtere ting som overgrep, åpenbar synd og kriminelle handlinger i menighetsfellesskapet. Det bryter med våre idealer, og kan til og med true gudstro og frimodighet. Vi tenker på den ene siden at dette ikke skal skje oss, det er helt uhørt, derfor våger vi ikke å ta inn over oss det som har skjedd. Men en slik fortrenningstaktikk bidrar samtidig til at vi ikke heller tar et skikkelig oppgjør med overgrepene. Vi prøver ofte å bagatellisere overgrepene for å få de handlinger og hendelser som har skjedd til å passe inn i vårt mønster av en menighet eller et fellesskap, eller skal vi si enda mer en familie, for det er jo også ofte en familie som står rundt. Jeg tror de menigheter som har tilegnet seg et realistisk, kristent menneskesyn, har større muligheter til å gå inn i overgrepssproblematikken på en god måte, mer enn de som mangler denne forståelsesrammen. Hvordan kan vi så være samtidig realistiske og idealistiske? Når én har begått et overgrep så skal vi være så realistiske at vi skjønner at det kan skje igjen, av samme overgriper. Det er derfor vi må ta saken alvorlig når noen har varslet eller meldt om et overgrep. Gjentakelse er dessverre det vanligste. Men vi skal i tillegg være så realistiske at vi forstår at det kunne skjedd hvem som helst, også vi selv. Som regel forneker vi jo dette, for det er truende å tenke seg at overgripere faktisk er vanlige mennesker. Men slik er det. I presteutdanningen anbefaler vi regler som enkelte gjør litt narr av. Når man skal ha sjelesorg eller en personlig samtale på prestekontoret, så anbefaler vi prestestudentene at de har et skrivebord imellom seg og konfidenten. Vi anbefaler varsomhet i samtaler med personer av det annet kjønn på kveldstid eller når det ikke er andre til stede, i alle fall dersom man aner at det kan oppstå vanskelige situasjoner. Vi anbefaler forsiktighet i pengesaker. Det er en grunn til at det skal være to som teller opp kollekten. Handler det om mistro og mistenksomhet? Nei, slett ikke. Det er et realistisk menneskesyn som ligger bak. Det kan skje med hvem som helst. Og det gjør òg at vi ikke skal være så forskrekket når noen faller. Vi skal ha altså gode ordninger for å løse det og trekke det inn i fellesskapet og vi skal gi det god tid. Vi skal heller ikke tenke at første gang menigheten og skal vi si offeret, eller menigheten og overgriper eller hvis det er pastor eller prest, at de skal da ta hverandre i hendene samme kveld og så skal alt være bra. Vi skal også gi dem tid. Altså hele tiden denne realistiske oppfatningen. Og det mener jeg vi har godt grunnlag for i bibelen. Bibelen er utrolig realistisk på hva mennesket er i stand til av onde ting, men også av gode ting. Altså både overgrep, men også helbredende fellesskap.

Elisabeth Torp

Men mener du at MF utdanner prester som kan praktisere på en slik måte som det du beskriver? Eller legger man det inn i ekklesiologien? Vi kan godt ha fellesskaps- eller koinonia-perspektivet også, men min opplevelse er at så langt er vi ikke kommet.

Vidar L. Haanes

Nei jeg er enig i at vi ikke er kommet så langt som vi burde – verken i Den norske kirke eller på MF. Men vi er mye mer oppmerksom på overgrepssproblematikken nå enn tidligere. Vi hørte Eva Lundgren på begynnelsen av dagen. Et signal om hvordan ting har endret seg i kirke-Norge er jo nettopp det at Eva Lundgren inviteres til denne konferansen. Hun mener nok akkurat det samme som hun gjorde for tyve år siden og sier det på nesten samme måte, men den gang – da vi hørte det, så ville vi ikke lytte. Hun kunne kritiseres for mange ting, ved at hun overdrev og sa mange ting på en måte som vi reagerte på. Hun hang ut kanskje noen av de mest konservative både kirkesamfunn og organisasjoner. Og så valgte de fleste å overhøre selve problemstillingen, som jo faktisk var veldig viktig. Og på disse tjue årene har det skjedd mye, og vi har mistet mye tid. I dag tåler vi å høre litt ulike fortellinger og litt ulike måter å se det på. Og det mener jeg også nå reflekteres i kirkelig utdanning – som jeg har nevnt tidligere – en større vekt på å ha et realistisk syn på seg selv og i tillegg være oppmerksom på at det kan skje overgrep også i vår forsamling. Vi har 1150 studenter på MF, og mange av disse har hatt vonde opplevelser og erfaringer. Noen studenter kan i barndom og ungdom ha opplevd små eller store overgrep, alt fra uønsket seksuell oppmerksomhet til incest. Slike erfaringer dukker ofte opp i forbindelse med første praksis. Dersom ikke disse erfaringer blir bearbeidet på en god måte, vil det være vanskelig å gå inn i en kirkelig tjeneste. Og derfor er vi helt nødt til å forholde oss til det. Overgrepssproblematikken og spørsmål om maktmisbruk kommer opp i undervisningen; det kommer opp i pastoralgrupper; våre studentprester møter det jevnlig; våre lærere må forholde seg til det.

Samtale

Replikker fra salen.

Vidar L. Haanes

Jeg har lyst til å si en ting til Tormod. Vi har nå snakket mest om det vi gjør når et overgrep har funnet sted. Men like viktig er det jo å finne ut hvordan overgrep kan forebygges eller unngås. Vi må også fokusere mer på hvordan en stab skal behandle overgrepssaker før de blir kjent, eller rett og slett før de har skjedd, men når andre i staben eller menighetsrådet ser at det er i ferd med å oppstå uheldige relasjoner eller situasjoner. Jeg har mange eksempler på at relativt mange har ant at det er et eller annet som ikke stemmer – lenge før saken ble kjent. Vi har eksempler fra både pastorer og ledere og lærere og prester hvor en vet at folk rundt dem har undret seg, at de har sett at det bygger seg opp en usunn relasjon, de har advart mot det, de har sagt at en bør skifte sjelesørger, men en har da altså ikke de virkemidlene, en fungerer ikke sånn at en virkelig kan ta tak. Dette tenker jeg også er en utfordring. Oppdage varslene tidlig og så faktisk tørre å si noe om det, og gripe inn før krisen virkelig er der.

Tormod Kleiven

Det handler om å våge å se det en ser, men jeg tror at det er knyttet en betingelse til det. Det er at vi vet vi kan gå et sted med det vi ser. Når du ser noe du reagerer på så er det noen, som er større og sterkere enn meg for å bruke Bukkene Bruse-eventyret, og som det går an å gå til og levere det fra seg. Det er en organisatorisk sak som er viktig å ta tak i.

Så tenker jeg på det med hva gjør vi for å forebygge? Familiemetaforen er god, og i forhold til menighet er den godt bibelsk forankret. Hva gjør man i familier? Jo man bygger familier. Man bygger familier ikke ved å sette inn terapeuter, men ved å sørge for at en prøver og feiler, og at en tar hverandre på alvor og prøver å finne ut av det med hverandre i de ulike fasene en familie er i. Noen ganger får vi det til og noen ganger får vi det ikke til. Det er en naturlig del av prosessen. Å erkjenne det som en naturlig prosess også i menighet og å snakke sant om det som skjer, er viktig. Men når en familie blir såret fordi det blir rammet av noe vondt - eksempelvis når et barn blir sykt, en voksen blir anklaget for underslag eller en nær pårørende dør - hva gjør vi da? Jo vi sørger og får bistand til å sørge. Og det er noe jeg vil etterlyse i menighetssammenheng; at det fins ingen bistandssystemer for menigheter som er dypt, dypt såret på grunn av krenkelsessaker. En trenger rett og slett mennesker som kan være der, ellers så går det skeis - sånn som det gjør i familier som sliter og ikke for hjelp. En må ha muligheten for det.

Elisabeth Torp

Og da tenker jeg at det handler om kompetanse. Den kompetansen som man har med seg som ledere når man kommer fra Menighetsfakultetet eller hvor det nå måtte være. Turid, jeg har lyst til at du skal ta de nå fordi jeg syns at de er en god illustrasjon på hvordan vi utfordres. Utfordres til å legge til nye og utradisjonelle metoder eller redskaper.

Turid Skorpe Lannem

Jeg kan jo røpe at min hovedoppgave omhandlet denne tematikken i forhold til tilgivelsesforståelsen. Jeg intervjuet fire kvinner som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep om tilgivelse og det var veldig åpne samtaler. Hovedoppgavelsen min, eller funnet mitt som det heter i forskningssammenheng, er at deres opplevelse av det er veldig sosialt og relasjonelt avhengig og det bekrefter jo Tormod og det han sa før i dag. Jeg innleder med det å si det fordi jeg vil gjerne også kommentere det som Vidar sa om dette med bot. Og dette med å finne noen ritualer i en menighetssammenheng. Jeg har tenkt på det at på samme måte som en menighet da via en prest eller pastor gjerne tilsier noen syndenes tilgivelse, så kanskje vi kan tenke at det er mulig å gjøre det også med tanke på å tilsi menneskeverdigheten tilbake. Fordi symbolhandlingen i en krenkelse er jo nemlig å si at du betyr ingenting, det er meg som betyr noe. Og det å løfte opp den menneskelige verdigheten igjen da, det er en *sosial* handling, altså den trenger sosiale støttepunkter for å være troverdig. Ja det var kanskje litt på sidelinjen, men det er et tema vi kan snakke masse om. Men jeg tror det har betydning fordi i fellesskapene i menighetene, har man gjerne et konkurrerende virkelighetsbilde. Ved en eventuell overgrepssak. Jeg har en søster i Trondheim som har tatt doktorgrad i psykologi på holdninger til seksuelle overgrep mot barn. Jeg måtte jo selvfølgelig rådspørre meg litt med henne. Hun kunne fortelle at det nå er mer og mer på trappene at man snakker om konflikthåndtering i forhold til disse sakene, noe Bjørn også nevnte. Hun tipset meg bl.a. på en bok som egentlig tar opp konflikter i arbeidslivet: «Håndtering av konflikter og trakassering i arbeidslivet.» Og det er konkrete og mulige ting å forholde seg til, men det begynner med hva man forstår med konflikt. Nå kan man tenke at det er en reduksjonistisk tilnærming å kalle seksuelle overgrepssak for konflikt, men det er altså en stor spenning og det er dype ting fordi man har å gjøre med virkelighetsforståelser som står og

krasjer. Og da er det jo håndtering av dette som har noe å si om du eskalerer en konflikt eller om du kan prøve å håndtere den slik at du i hvert fall ikke skaper totalt kaos. Og det tror jeg tar tid som Vidar sier. Jeg tror at kanskje vi som kirke, som menighet også, skal bruke det arsenalet vi har og tenke at kanskje vi må lage noen ritualer rundt disse tingene. Sånn at man inkluderer fellesskapet og ikke lar det få lov til å være en sak bare mellom krenket og den som har krenket noen, at det ikke forblir i de private rommene og menigheten blir fullstendig utenforstående. Vi kan støtte oss på det som vi da kan hente utenfor teologiens rekke og bruke det inn i menighetslivet. Nå har Vidar pekt på det som, og det syns jeg det var kjempe bra at du gjorde, at de bibelske motivene snakker ikke bare om det idylliske, det harmoniske, det konfliktfrie, det fantastiske, men virkelig kan gi oss mot til å ta opp det som er vanskelig. Og det høres jo også litt sånn idealistisk ut på en måte, men jeg mener det ikke lettvis på noen som helst måte altså, det gjør jeg ikke. Men jeg tror det er håp, og jeg tror vi må bruke den tiden som vi trenger.

Vidar L. Haanes

Ritualer er viktige - både i menigheten og i familier, ja i alle menneskers liv. Trenger vi et nytt ritual for forsoning og gjeninnføring i menigheten? Når det gjelder ritualer i kirken, så er nattverden det synligste uttrykket vi har for fellesskapet i Den norske kirkes menigheter. Når det er kjent at en prest eller et menighetslem er under mistanke for overgrep – vil det kunne skape stor uro om vedkommende forretter nattverden eller deltar i nattverden – på tross av det som har skjedd. Men på den annen side kan man trenge et ritual når den som har syndet skal inviteres inn igjen i fellesskapet. Det er ikke snakk om å innføre et nytt botsinstitutt, men en bruker nattverdbordet som det synlige sted for fellesskap, og nattverden har fremdeles karakter av en offentlig bekjennelse.

Vi trenger ikke å gå tilbake til vekkelsespresten Lars Oftedal, som for over hundre år siden bekjente sin synd (et forhold til en kvinne i menigheten) offentlig under gudstjenesten. Dette skapte den gang store overskrifter og mye uro. Slike ting har også skjedd i vår tid, men det skaper ikke alltid like mye offentlig uro. Jeg kjenner til menigheter hvor dette har skjedd, at en prest eller et sentralt menighetslem offentlig har bekjent sin synd og bedt menigheten om tilgivelse – for så å delta i nattverden. I nattverden er det (oftest) slik at man kneler og mottar – i Jesu legeme og blod – syndenes tilgivelse. Dette er også et fellesskapsuttrykk. Så det er altså fullt mulig å bruke en gudstjeneste og en nattverdfeiring som rammen for et slikt «forsoningsritual». Man trenger ikke å etablere noe helt nytt. Men en må la det få tid. Og av og til når noen har hatt syndserkjennelse og gjort bot og tenker at nå er alt i orden, så vil de helst tilbake neste søndag. Men da er det viktig å vise klokskap – og respektere at en trenger tid både for menigheten og for offerets familie for å få til en god forsoningsprosess.

Tormod Kleiven

Jeg tror også at dette med ritualtenkning i forbindelse med bot er en viktig bit. Så må det samtidig holdes sammen med det vi kan kalle relasjonskompetanse. Det er den type klokskap og dømmekraft som gjør at en tar hensyn til hvordan det faktiske forholdet er både mellom de som tilhører menigheten og i mellom de som dette direkte angår for å vurdere om bot kan ha en helende funksjon. Botsritualer kan også fungere motsatt, så det må henge sammen med

hvor er en nå i forståelse og i et felleseie av hva som faktisk saken dreier seg om. Det er en utfordring. Konflikt er et godt ord, Bjørn Hareide, og så er det noe med at vi er nødt til da å være presise på hva slags type konflikt dette er. Det er to vidt forskjellige innganger hvis vi snakker om en konflikt om en maktsymmetrisk konflikt hvor det er to parter som står i rimelig balanse i forhold til hverandre, og i denne typen konflikter som til de grader er basert på maktsymmetri. Også i siste tilfellet vil konflikt kunne være hensiktsmessig, men ikke på den måten kirken møtte det før -95; nemlig ved å ta den andre i handa og be om tilgivelse, og så er vi ferdige med dette. Det er nettopp det motsatte av å hele. Det er å sørge for å lukke et sår som ikke er tatt hensyn til, og som da kan utvikle seg til å bli en svulst i den såredes liv.